

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ КОЛІЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ

На сучасному етапі розвитку України формування інклюзивного середовища є стратегічним завданням держави. Ефективне впровадження державної політики у цій сфері безпосередньо залежить від чіткості її понятійно-категоріального апарату. Наразі вітчизняне законодавство про безбар'єрність потерпає від суттєвих термінологічних колізій, багатозначності, відсутності чітких дефініцій. Дослідження юридико-лінгвістичної природи такої неузгодженості є критично важливим. Подібний текстуальний хаос у нормативно-правових актах прямо суперечить принципу юридичної визначеності як невід'ємного елемента верховенства права. Без гармонізації мовного рівня законодавства неможлива повноцінна імплементація європейського права у національну правову систему України.

Метою дослідження є комплексний семантико-юридичний аналіз природи термінологічних колізій у нормативно-правових актах України, що регулюють питання безбар'єрності, та визначення шляхів їх лінгвістичної й законодавчої уніфікації.

Термінологічні колізії в українському законодавстві про безбар'єрність – це суперечності, розбіжності, смислові дублювання або правові лакуни у визначенні базових понять сфери безбар'єрності, які виникають через одночасну дію застарілих радянських нормативів, калькованих міжнародних стандартів та новітніх державних стратегій. Ці неузгодженості створюють серйозні перешкоди для судової практики, гальмують проектування інклюзивного міського простору, дезорієнтують органи місцевого самоврядування, ускладнюють надання соціальних послуг та розробку сучасних освітніх програм.

Мова права вимагає максимальної однозначності, чіткості та системності. У сфері безбар'єрності ця вимога систематично порушується, що дозволяє класифікувати наявні колізії за декількома юридико-лінгвістичними рівнями:

1. *Етимолого-концептуальний.* У національному правовому полі спостерігається семантичне протистояння між поняттями «медичної» та «соціальної» моделей інклюзії. Попри імперативні вимоги Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про права осіб з інвалідністю» [1], у багатьох підзаконних актах та актах радянського періоду, що досі зберігають чинність, використовується регресивний лексему «інвалід» (акцент на біологічних ознаках), тоді як сучасні закони оперують людиноцентричним терміном «особа з інвалідністю» (акцент на особистості та бар'єрах, які створює середовище). Така лексична розбіжність призводить до деформації правосвідомості суб'єктів владних повноважень.

2. *Семантичний.* Чинне законодавство не містить чіткого нормативного розмежування базових понять: «доступність», «безбар'єрність» та «інклюзивність». У Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [2] ці поняття розглядаються через філософсько-соціологічну призму. Водночас у будівельних регламентах, зокрема, у

фундаментальних ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [3] вони звужуються до суто технічних параметрів. Наприклад, суб'єкт господарювання може формально забезпечити фізичну «доступність» (побудувати пандус), але повністю проігнорувати комплексну «безбар'єрність» (інформаційну чи цифрову). У випадках, коли законодавчі акти і будівельні стандарти використовують ці лексеми як контекстуальні синоніми, виникає розмивання меж юридичної відповідальності.

3. *Інтерлінгвальний.* Важливою проблемою є механічне запозичення англomовних правових конструкцій без їхньої автентичної адаптації до семантичної системи українського права. Найбільш яскравим прикладом є термін «reasonable accommodation», який у вітчизняному законодавстві закріплено як «розумне пристосування» [1; 2]. У правовій системі спільного права цей термін має чіткий прецедентний алгоритм оцінки. В українських реаліях відсутність лексико-юридичної визначеності критерію «розумності» та оціночного поняття «невиправданий (непропорційний) тягар» створює ситуацію правового нігілізму. Суди не мають чіткого лінгвістичного інструментарію, щоб встановити, де закінчується об'єктивна неможливість облаштування об'єкта і де починається свідоме правопорушення з боку забудовника.

Виявлені недоліки законодавчих актів, зокрема ключові термінологічні розбіжності, можна систематизувати у формі порівняльної таблиці:

Критерій порівняння	Радянська / медична модель (рудименти в підзаконних актах)	Сучасна законодавча модель (Закони України, ДБН)	Проект Стандарту державної мови [4; 5]	Наслідки
Базова дефініція суб'єкта	«Інвалід», «глухонігий», «сліпий»	«Особа з інвалідністю», «особа з порушенням зору/слуху»	«Людина з інвалідністю», «людина, яка користується кріслом колісним»	Деформація правосвідомості виконавців; фокус на медичному діагнозі, а не на забезпеченні прав людини
Визначення простору / середовища	«Доступність» (трактується суто як фізична наявність входу / пандуса)	«Безбар'єрність» (універсальний дизайн, архітектурна доступність об'єктів) [2; 3].	«Комплексна безбар'єрність» (фізична, цифрова, інформаційна, суспільна)	Забудовники підміняють поняття: формальне виконання норм «доступності» (пандус) видають за досягнення «безбар'єрності»
Категорія засобів пересування	«Інвалідний візок», «інвалідна коляска» (у	«Крісло колісне» (впроваджено у ДБН та нових	«Крісло колісне» (лексеми зі словом «інвалідний»	Смислове дублювання у реєстрах та казначейських

	<i>застарілих актах)</i>	<i>редакціях законів)</i>	<i>марковані як дискримінаційні)</i>	<i>кодах, що ускладнює державні закупівлі засобів реабілітації</i>
<i>Визначення цільової групи</i>	<i>«Престарілі та інваліди» (радянська класифікація категорій громадян)</i>	<i>«Маломобільні групи населення (МГН)» (включає вагітних, людей з дітьми, літніх людей)</i>	<i>«Маломобільні групи населення» / «Люди з тимчасовим порушенням здоров'я»</i>	<i>Органи влади часто звужують фінансування програм безбар'єрності суто до потреб осіб з інвалідністю, ігноруючи інших МГН</i>

Позитивним кроком у розв'язанні окреслених проблем стало затвердження Національною комісією зі стандартів державної мови першого Державного стандарту «Термінологія безбар'єрності» у березні 2026 року [4; 5]. Цей документ вперше на нормативно-лінгвістичному рівні уніфікував понад 100 базових термінів, чітко диференціював недискримінаційну лексику та визначив перелік лексем, які підлягають видаленню з офіційного документообігу. Проте цей стандарт є інструментом мовної політики, а не прямої юридичної дії, тому колізії між законами вищої юридичної сили залишаються не усуненими.

Термінологічна неузгодженість законодавства про безбар'єрність є не просто мовною проблемою, а реальним правовим бар'єром. Вона порушує принцип правової визначеності, що негативно позначається на судовій, будівельній та соціальній практиці. Для подолання термінологічних колізій необхідна системна юридико-технічна ревізія нормативної бази, повна гармонізація терміносистеми чинних законів із проектом Стандарту державної мови «Термінологія безбар'єрності», а також розробка та ухвалення профільного рамкового Закону України «Про безбар'єрність», який закріпить уніфіковані дефініції, обов'язкові для використання в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю : ратифікована Законом України № 1767-VI від 16.12.2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 5. Ст. 40. URL: tax.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ № 294-р від 25.03.2025 р.). *Офіційний вісник України*. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).

3. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення : ДБН В.2.2-40:2018. [Чинні від 2019-04-01] зі Зміною № 1 (від 01.09.2022 р.) та Зміною № 2 (від 01.09.2025 р.). Київ : Мінрегіон України, 2018. URL: e-construction.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).

4. Про презентацію Державного стандарту «Термінологія безбар'єрності» : Офіційне повідомлення Міністерства освіти і науки України від 03.03.2026 р. URL: mon.gov.ua (дата звернення: 01.07.2026).

5. Державний стандарт «Термінологія безбар'єрності» схвалений Національною комісією зі стандартів державної мови : Роз'яснення Міністерства охорони здоров'я України від 03.03.2026 р. URL: moz.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).